

**ДОСЬВЕД АДУКАЦЫЙНАЕ РЭФОРМЫ
Ў ЧЭСКАЙ РЭСПУБЛІЦЫ:
ПОГЛЯД ЗЬ БЕЛАРУСІ**

*Таццяна Буйко, доктар філязофскіх навук, загадчыца катэдры філязофіі й гісторыі
Беларускага дзяржуніверсітэта фізычнай культуры.*

Цудоўнымі кастрычніцкімі днямі 2003 году міжнародная арганізацыя “Чалавек у нядолі” дала нам – прадстаўнікам розных беларускіх адукацыйных інстытуцый ад дзяржаўных да недзяржаўных і нават апазыцыйных – магчымасць азнаёміцца з ходам адукацыйнае рэформы ў Чэскай Рэспубліцы. Што можна было ўбачыць на працягу працоўнага тыдню (з 14 па 18 кастрычніка)? Здаецца, няшмат. Але, з іншага боку, – “свежае вока”. Гэтае свежае, але дасьведчанае, вока дазволіла-такі нам заўважыць шмат чаго важнага, так бы мовіць, значна-сымбалічнага ў чэскай адукацыйна-рэфармацыйнай рэчаіснасьці. Тым больш, што гэтую рэчаіснасьць нам паказалі на розных узроўнях – ад Міністэрства адукацыі, моладзі й фізычнага выхаваньня Чэскай Рэспублікі да шэрагавай школы, уключаючы няўрадавыя адукацыйныя арганізацыі. Набытая пад час візыту інфармацыя й зьявілася падставай для гэтага кампартыўнага (параўнальнага) экспрэс-аналізу па схеме: канцэпцыя адукацыйнае рэформы ў Чэхіі, практыка рэформы ў Чэхіі – канцэпцыя й практыка рэформы адукацыі ў Беларусі. Параўнаем жа...

Канцэпцыю чэскай адукацыйнае рэформы прадстаўлялі нам яе аўтары: прафэсар Іржы Катасэк – галоўны рэдактар “Народнай праграмы разьвіцьця адукацыі ў Чэскай Рэспубліцы” (так званай “Белай кнігі”), цяперашні дарадчык-кансультант міністра адукацыі, моладзі й фізычнага выхаваньня Чэскай Рэспублікі, і прафэсар Ян Тупы – намесьнік дырэктара Дасьледчага інстытуту пэдагогікі, аўтар аднаго з разьдзелаў. У нас была й сама “Белая кніга”, часткова перакладзеная на беларускую мову, таму, яшчэ да сустрэчы з яе аўтарамі, усю дарогу да Прагі мы мелі магчымасць знаёміцца з чэскай афіцыйнай канцэпцыяй разьвіцьця адукацыі.

Непасрэднае знаёмства з тэарэтычнай часткай пададзенай канцэпцыі ўразіла амаль поўным супадзеньнем чэскіх “агульных мэтаў адукацыі й выхаваньня” з тымі фармулёўкамі адукацыйных мэтаў, якія ў нашай краіне сталі агульнымі месцамі кожных пэдагогічных дыскусій і нават асновай Закону аб адукацыі. Так, у якасьці галоўных мэтаў сыстэмы непарыўнай адукацыі ў Беларусі на працягу 90-х гг. ставяцца: узнаўленьне й ўзбагачэньне інтэлектуальна-творчага й культурна-духоўнага патэнцыялу нацыі, фарміраваньне ў дзяцей і моладзі гуманістычных поглядаў і ўстановак – працавітасьці, высокай маральнасьці, грамадзянскай актыўнасьці й адказнасьці, імкненьня да духоўнага росту, самастойнасьці й творчага падыходу да справаў, разумных патрабаваньняў; забеспячэньне гаспадарчага комплексу й сацыяльна-культурнай сфэры высокакваліфікаванымі канкурэнтна-здольнымі ў сусветным маштабе спецыялістамі й супрацоўнікамі. Адзначым, што сярод агульных мэтаў адукацыі й нашыя, і чэскія тэарэтыкі-адукатары называюць:

Беларускі варыянт	Чэскі варыянт
выхаваньне свабоднай, творчай і маральнай асобы, якая здольная ўлічваць новыя сацыяльна-палітычныя й эканамічныя запыты ¹ ;	разьвіцьцё чалавечай індывідуальнасьці ² ;
захаваньне й памнажэньне інтэлектуальнай уласнасьці й культурна-гістарычных каштоўнасьцяў беларускага народу й іншых нацыянальных супольнасьцяў краіны ³ ;	перадача гістарычна напрацаванай культуры грамадзтва, захаваньне й разьвіцьцё нацыянальнай, моўнай і культурнай ідэнтычнасьці, ахова культурнай спадчыны ⁴ ;
выхаваньне паважнага стаўленьня да палітычнага плюралізму й дэмакратыі, да правоў чалавека, да	падтрымка дэмакратыі й грамадзянскай супольнасьці, узмацненьне еднасьці

¹ Латыш М.И. Образование на рубеже веков. – 2-е изд., доп. – Мн.: НИО, 2000. – С. 157, 179.

² Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. – Praha, 2001. – S. 14.

³ Латыш М.И. Образование на рубеже веков. – 2-е изд., доп. – Мн.: НИО, 2000. – С. 180.

⁴ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. – Praha, 2001. – S. 14.

іншых краінаў і народаў, іх культурнай самабытнасці ⁵ ;	грамадства ⁶ ;
інтэграцыя ў сусветную адукацыйную прастору, арыентацыя на сусветны ровень адукацыі ⁷ ;	выхаваньне партнэрства, супрацоўніцтва й салідарнасці ў эўрапейскім і сусветным глабалізаваным грамадстве ⁸ ;

Адпаведна гэтым мэтам беларускія канцэпцыі развіцця навучання і выхавання 90-х гг. (а іх было шмат – афіцыйных і неафіцыйных), вызначаюць фундаментальныя перадумовы развіцця (рэформы) нацыянальнай сыстэмы адукацыі: адраджэнне нацыянальна-культурнай асновы адукацыі; арыентацыю на выхаваньне свабоднай асобы; умацненне фізычнага й псыхічнага здароўя чалавека й нацыі; дэцэнтралізацыю, дэмакратызацыю й гуманізацыю адукацыі; экалягічную накіраванасць навучання і выхавання; цеснае ўзаемадзеянне адукацыі з навукай, вытворчасцю і сацыяльна-духоўнай сферай; рэгіяналізацыю адукацыі; інтэграцыю нацыянальнай сыстэмы адукацыі ў сусветную адукацыйную прастору.

Гэтыя мэты і перадумовы задаюць наступныя прынцыпы мадэрнізацыі нацыянальнай сыстэмы адукацыі, якія атрымалі прававое замацаванне ў Законе “Аб адукацыі ў Рэспубліцы Беларусь”: прыярытэт агульначалавечых каштоўнасцяў, нацыянальна-культурная аснова, навуковасць, арыентацыя на сусветны ровень адукацыі, гуманізм, сувязь з грамадскай практыкай, экалягічная накіраванасць, пераемнасць і напарыўнасць, адзінства навучання, духоўнага і фізычнага выхавання, дэмакратызм, сьвецкі характар, абавязковасць базавай адукацыі. Замацаваныя Законам, гэтыя прынцыпы ёсць прынцыпамі беларускай адукацыйнае палітыкі і, адпаведна, адукацыйнае рэформы. Аднак з прычыны высокай ступені іх абстрактнасці, нават спецыяльны аналіз ходу нашай рэформы не дазваляе больш менш дакладна вызначыць ступень іх рэалізацыі ў адукацыйнай практыцы на сённяшні дзень.

⁵ Латыш М.И. Образование на рубеже веков. – 2-е изд., доп. – Мн.: НИО, 2000. – С. 179.

⁶ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. – Praha, 2001. – S. 15.

⁷ Латыш М.И. Образование на рубеже веков. – 2-е изд., доп. – Мн.: НИО, 2000. – С. 172, 177.

⁸ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. – Praha, 2001. – S. 15.

Чэскія тэарэтыкі паставіліся да вызначэння прынцыпаў адукацыйнае палітыкі больш канкрэтна. Пры гэтым яны дакладна вызначыліся з арыенцірамі: гэта – Эўрапейскі Саюз, Савет Эўропы. Так, у “Белай кнізе” мы чытаем: “...зьяўляецца новая канцэпцыя бесперарывнага навучання для ўсіх, яе паступовая рэалізацыя становіцца мэтай як міжнародных уладных арганізацыяў, так і ўсіх развітых краінаў. Прынялі яе за сваю мэту й мы. Рэалізацыя гэтай новай канцэпцыі азначае шчыльнае з’яднаньне існуючай школьнай сыстэмы з сэктарам далейшай адукацыі, з палітыкай занятасці й сацыяльнай палітыкай, у мэтах максымальнай інтэграцыі асобы ў грамадства”⁹. Рэалізацыя канцэпцыі бесперарывнай адукацыі для ўсіх канцэнтруецца на некалькіх галоўных задачах:

- ✓ стварэнне неабходнай базы для навучання праз усе жыццё, што дасягаецца павелічэннем ролі дашкольнага выхавання, падвышэннем якасці й мадэрнізацыяй базавай адукацыі, якая мусіць быць як мага больш ськіраваная на індывідуальнае й дыфэрэнтаванае навучаньне, пашырэнне праграмы сярэдняй адукацыі (каб нават ня вельмі паспяхова вучні не адлічваліся зь сярэдняй школы бяз іх жадання) і, нарэшце, пабудовай эфектыўных падтрымліваючых сыстэмаў адукацыі;

- ✓ стварэнне трывалых функцыянальных сувязяў паміж навучаньнем і працай, якія дазваляць зрабіць больш дынамічнай сыстэму агульнай адукацыі й прафэсійнай падрыхтоўкі й перападрыхтоўкі;

- ✓ перацэнка задач і адказнасці паміж усімі суб’ектамі-партнёрамі на мясцовым, рэгіянальным і агульнадзяржаўным узроўнях у рамках адукацыйнай сыстэмы і па-за яе межамі;

- ✓ стварэнне стымулаў для інвеставання ў чалавечы капітал, каб знайшліся дадатковыя фінансавыя сродкі для розных відаў адукацыі й развіцця праграмаў працаўладкавання.

Другі акцэнт адукацыйнае рэформы ў Чэхіі – дэмакратызацыя – таксама дакладна акрэслены. Так, толькі раскрыццём зместу паняцця дэмакратызацыі адукацыі прысьвечаны цалкам раздзел “Белай кнігі” – 2.3. Прынцыпы дэмакратычнай адукацыйнае палітыкі¹⁰.

У цэлым, галоўныя стратэгічныя кірункі Чэскай адукацыйнае рэформы – наступныя: задавальненне ўсіх адукацыйных патрэбаў дзяцей, моладзі й дарослых шляхам забеспячэння даступнасці адукацыі ўсіх узроўняў для максымальнага развіцця здольнасцяў асобы на працягу ўсяго жыцця; дасягненне большай якасці й функцыянальнасці адукацыі праз стварэнне новых адукацыйных праграмаў, якія будуць адпавядаць патрабаванням грамадства ведаў і інфармацыі, экалагічнага развіцця, працаўладкаванасці, патрэбам удзелу ў жыцці дэмакратычнага грамадства ў інтэграванай Эўропе; развіццё сыстэмы ацэнкі дзейнасці адукацыйных інстытуцыяў на ўсіх узроўнях кіравання й рэгулявання; развіццё аўтаноміі інавацыйнага патэнцыялу й абсталяванасці школаў, іх адкрытасці да грамадства й сувязі з сацыяльным асяроддзем; умацненне сацыяльна-прафэсійнага стану педагагічных і акадэмічных супрацоўнікаў; увядзенне ў грамадскую практыку дэцэнтралізаванага рэгулявання ў адукацыйнае сфэры з дапамогай дзяржаўных органаў і органаў самакіравання.

На падставе гэтых агульнатэарэтычных палажэнняў і прынцыпаў і ў Беларусі, і ў Чэхіі сёння вядзецца адукацыйная рэформа. Гэта значыць, што грамадства і той, і другой краіны прыкладае пэўныя намаганні для рэалізацыі пазначаных стратэгічных мэтаў. Аднак адукацыйная палітыка – гэта ня проста вызначэнне адукацыйных прыярытэтаў, якія запатрабаваны сучасным грамадствам. Адукацыйная палітыка грунтуецца таксама на рэальнай палітыцы дзяржавы. Таму ў Чэскай Рэспубліцы, якая скіраваная ў Эўропу ў сваёй агульнадзяржаўнай палітыцы, адукацыйная палітыка, зарыентаваная на агульнаэўрапейскія праграмы й тэхналогіі, знаходзіць падтрымку ў дзяржаўнай эўропаарыентаванай палітыцы. Тым самым дакладна вызначаюцца канкрэтныя прыярытэты рэфармавання адукацыі, прынамсі, базавай:

- ✓ па змесце – Чэская рэформа грунтуецца на распаўсюджанай у Эўропе педагагічнай тэорыі кампэтэнцый, вучэння для жыцця (у прыватнасці, Брытанскі Нацыянальны курыкулум, уведзены ў гэтай краіне ў 1988 годзе, шмат у чым скіраваны на гэты падыход, асабліва на базавую й сярэднюю адукацыю, уласціваю Паўночнай Ірландыі);

⁹ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. – Praha, 2001. – S. 16-17.

¹⁰ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. – Praha, 2001. – S. 17-18.

✓ па арганізацыі рэфармавання – Чэская Рэспубліка праводзіць так званую рамкавую рэформу, якая прадугледжвае сумесную дзейнасць дзяржавы (яна задае рамкі рэформы, напрыклад, вучэбныя стандарты) і школы, якая, атрымлівае адносную аўтаномію, ствараючы ўласныя праграмы навучання і шукаючы сродкі і падтрымку ў мясцовай супольнасці; тым самым, ужо ў ходзе рэфармавання, ажыццяўляецца дэмакратызацыя і дэцэнтралізацыя адукацыі, прыцягваецца супольнасць да ўдзелу ў справе рэфармавання, фінансава самастойная школа становіцца культурным цэнтрам супольнасці, а ўнутры школы развіваюцца адносіны партнэрства;

✓ па суб'екту дзейнасці – рамкавая канцэпцыя рэформы прадугледжвае ўдзел у адукацыйных пераўтварэннях ня толькі Міністэрства адукацыі, моладзі і фізічнай культуры, якое вызначае рамкавыя арыентыры, і школы, але і іншых суб'ектаў – мясцовых супольнасцяў, недзяржаўных адукацыйных арганізацыяў і інш.

Як жа на практыцы здзяйсняецца рэформа Чэскай адукацыі? Што ўжо зроблена? Ці знаходзяць намаганні навукоўцаў і палітыкаў падтрымку настаўнікаў і непасрэдных адукацыйных кіраўнікоў? Адказы на гэтыя пытанні атрымаліся неадназначнымі. Пабудуем іх ў храналягічны паслядоўнасці, спалучыўшы, так бы мовіць, абстрактнае з канкрэтным – логіку чэскай адукацыйнае рэформы і гісторыю нашага азнаямлення з ёю.

Пераход ад тэорыі да практыкі – ад чытання ў цягніку тэарэтычных палажэнняў “Белай кнігі” да азнаямлення з практыкай чэскай адукацыйнае рэформы – пачаўся для нас адразу ж па прыездзе ў Прагу. Адбылося гэта, як ні дзіўна, непасрэдна ў Міністэрстве адукацыі, моладзі і фізічнага выхавання. Прафэсар Ян Тупы, як ужо адзначалася, намесьнік дырэктара Даследчага інстытуту пэдагагікі і адзін з аўтараў “Белай кнігі”, распавёўшы нам пра тэарэтычныя і палітычныя дыскусіі ў Чэхіі 90-х гадоў адносна чэскіх адукацыйных прыярытэтаў, з вялікім задавальненнем паведаміў наступнае.

Па ягоным перакананні, нягледзячы на працяг тэарэтычных і палітычных дыскусіяў і па сёняшні дзень, тым ня менш чэская адукацыйная рэформа ідзе – і адбываецца гэта ў адпаведнасці з асноўнымі палажэннямі “Белай кнігі”, пад кіраўніцтвам міністэрства і пры бязупынным кантролі і навуковай экспертызе Даследчага інстытуту пэдагагікі. Так, на ягоную думку, ужо сёння можна сказаць, што з рэформай дашкольнага выхавання Чэская Рэспубліка справілася, і бягучы момант характарызуецца рашучымі рэфармацыйнымі дзеяннямі ў базавай школе. Пакуль што, праўда, гэтыя дзеянні вядуцца ў 55 эксперыментальных школах.

Пры гэтым, як мы ўжо адзначылі, галоўны арыенцір у развіцці і перабудове зместу базавай адукацыі – гэта сапраўды практычная накіраванасць навучання і выхавання асобы: у базавай школе трэба вучыць дзіця не пра жыццё, а для жыцця! Гэта значыць, што змест базавай адукацыі навукоўцы прапануюць перабудаваць на аснове распаўсюджанай у Эўропе тэорыі кампэтэнцый ці функцыянальнай пісьменнасці (апошні тэрмін больш ужывальны ў нашай адукацыйнай рэчаіснасці). У праграме перабудовы зместу адукацыі, паведаміў нам спадар Тупы, закладзены 9 асноўных (ключавых) кампэтэнцыяў, на фармаванне якіх павінна быць скіравана навучанне па ўсіх школьных прадметах: грамадзянская, кампутарная, камунікатыўная, моўная, працоўная, агульнакультурная (уключаючы міжкультурную), экалагічная, ахова здароўя. Зразумела, што ў праграмах закладзены ня толькі кампэтэнцыі, але і інфармацыя, веды, якія кладуцца ў аснову фармавання кампэтэнцыяў, але апошнія ня зводзяцца да першых. Стандарты, вызначаныя дзяржавай, Міністэрствам адукацыі, моладзі і фізічнага выхавання, уяўляюць сабой мінімальны аб'ём ведаў і вучэбных гадзінаў, якія кожная школа павінна даць кожнаму вучню. Маючы аднак на ўвазе, што галоўная мэта базавай адукацыі – гэта фармаванне ў кожнага вучня ключавых для жыцця грамадзяніна сучаснага грамадства 9-ці кампэтэнцыяў.

У гэтым асноўная цяжкасць рэформы і заключаецца – растлумачыць настаўнікам розніцу паміж стандартамі інфармацыі (ведаў) і кампэтэнцыямі: моўная кампэтэнцыя ня зводзіцца да ведання граматычных правілаў, а адказнае стаўленне да працы (працоўная кампэтэнцыя) адрозніваецца ад сумы пачатковых ведаў і ўменьняў у той ці іншай прафэсійнай галіне ці хатняй гаспадарцы. Кожнаму настаўніку трэба зразумець, што кампэтэнцыя – гэта інтэгральная (у адносінах да зместу вучэбных прадметаў) якасць, якая фармуецца ў вучня на розных уроках: напрыклад, ўменьне берагчы сваё здароўе – на уроках біялогіі, фізікі, хіміі, фізічнай культуры і іншых. У прынцыпе аўтары рэформы не адмаўляюцца ад спробаў стварэння інтэгральных прадметаў – пад тую ці іншую кампэтэнцыю. Напрыклад, для

развіцця экалагічнай кампетэнцыі ствараецца інтэгральны вучэбны прадмет “Чалавек і прырода” на базе фізікі, хіміі, біялогіі. Настаўнікі да гэтага, зразумела, яшчэ не гатовыя, але кожная школа мае права ствараць сваю ўласную навучальную праграму, улічваючы магчымасці свайго педагагічнага калектыву, і, дарэчы, гэты калектыў развіваць з дапамогай разнастайных праграмаў перападрахтоўкі настаўнікаў, якія прапануюцца шматлікімі адукацыйнымі арганізацыямі, як правіла, недзяржаўнымі! Што для нас асабліва цікава.

Тут мы пераходзім да другога найважнейшага моманту чэскай рэформы базавай адукацыі – арганізацыйнага. Галоўнае тут – канцэпцыя “рамкавай рэформы”: дзяржава (Міністэрства адукацыі, моладзі і фізічнага выхавання) задае рамку – стандарты, а як дасягнуць іх – гэта ўжо справа самой школы. Менавіта адукацыйная ўстанова распрацоўвае сваю навучальную праграму, вызначае мэтады, шукае дадатковыя шляхі і сродкі дасягнення канчатковай мэты – фармавання ў кожнага вучня 9 ключавых кампетэнцый. Такім чынам, рэалізуюцца прыпцыпы дэмакратызацыі, дэцэнтралізацыі, школьнай аўтаноміі; школа становіцца самастойнай фінансава, звязанай з мясцовай супольнасцю, а ў ідэале – культурным цэнтрам гэтай супольнасці. Усе гэтыя працэсы, у сваю чаргу, вядуць да дэмакратызацыі ўнутрышкольнага жыцця, усталяваньню адносінаў партнэрства паміж настаўнікамі і вучнямі.

Для выканання сваёй навучальнай праграмы школа атрымлівае магчымасць супрацоўнічаць зь недзяржаўнымі адукацыйнымі арганізацыямі. І гэта яшчэ адзін важны арганізацыйны момант: паўнаважным суб’ектам рэформы становяцца (ужо сталі!) ня толькі школа і дзяржаўныя органы кіравання – ад Міністэрства да рэгіянальных цэнтраў, але і недзяржаўныя адукацыйныя арганізацыі, а таксама мясцовыя супольнасці.

Як адзначалася намі раней, на сённяшні дзень, па словах прафесара Тупага, рэформа базавай адукацыі знаходзіцца на стадыі эксперыменту. Такі рэфармацыйны эксперымент вядзецца зараз у 55 базавых школах: усе яны зрабілі самаацэнку сваёй дзейнасці; вырашылі, што ў гэтай дзейнасці трэба выпраўляць; наступны крок – стварэнне ўласных навучальных праграмаў, з гэтай якасцю павінна стаць развіццё ў вучняў ключавых кампетэнцый. Тут шмат праблем: кадравых, сумеснай творчасці педагагічных калектываў, недастатковасць, а то і адсутнасць метадычнай літаратуры. Але канцэпцыя Даследчага інстытуту педагагікі ўвайшла ў праект новай рэдакцыі Закону аб адукацыі, і таму, як запэўніў нас прафесар Ян Тупы, ёсць надзея на тое, што праз некалькі гадоў у базавай адукацыі Чэхіі адбудуцца змены: яна стане школай для жыцця, а не аб жыцці. Тым больш, што для гэтага распрацаваны фінансавы механізм і прадугледжаны змены ў сыстэме кіравання¹¹.

На жаль, спадар Тупы, нічога канкрэтнага не адказаў на нашае пытаньне пра тое, якім чынам новы змест базавай адукацыі для жыцця будзе стасавацца з задачамі сярэдняй і вышэйшай школы, якія прадугледжваюць большую тэарэтычную падрыхтоўку вучняў. А гэта вельмі важнае для нас пытаньне. Рэалізацыя, напрыклад, у масавай дзяржаўнай сярэдняй адукацыі Вялікабрытаніі канцэпцыі “школы для жыцця”, зь інтэграванымі прадметамі, дае вельмі няшмат шанцаў яе выпускнікам для паступлення ва ўніверсітэты. Справай бацькоў становіцца пошук добрай сярэдняй школы, дзе іх дзіця зможа атрымаць патрэбныя веды для паступлення ва ўніверсітэт. Пагодзімся, што ў беларускай адукацыйнай рэчаіснасці гэтая праблема набывала год ад году ўсё большую актуальнасць: “прорва” паміж узроўнем ведаў выпускнікоў сярэдніх школаў і патрабаваннямі вышэйшай пашыралася, даючы прастору для развіцця “чорнага” адукацыйнага рынку – рэпэтытарства. Сёння мы спадзяёмся, што ўвядзеньне ў Рэспубліцы Беларусь цэнтралізаванага тэставання, вынікі якога будуць адзінай падставай для паступлення ва ўніверсітэт, паспрыяе вырашэнню гэтай праблемы. Аднак і ў Вялікабрытаніі, і ў Чэхіі іспыты на атрыманьне “матуры” даўно цэнтралізаваныя, а праблема пераемнасці паміж узроўнямі адукацыі не здымаецца.

І яшчэ адна акалічнасць, якая прымусіла нас быць пільнымі ў сваіх ацэнках паспяховасці чэскай рэформы базавай школы. Справа ў тым, што наша наступная сустрэча адбылася ў фінансавым дэпартаменце Міністэрства адукацыі, моладзі і фізічнага выхавання. Распавядаючы пра змены і асаблівасці фінансавання базавай адукацыі, загадчык дэпартаменту спадар Фінке, проста не зразумеў адно з нашых пытанняў. Пытаньне ж тычылася фінансавання рэформы: “Якой рэформы?..” – быў адказ. Стала зразумелым, што рэформа робіцца за кошт, так бы мовіць, унутраных “рэзэрваў” чэскіх настаўнікаў, як і ў

¹¹ Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha. – Praha, 2001. – S. 20-29.

Беларусі. Адразу ўзгадалася пра паведамленьне аб страйку чэскага настаўніцтва, які адбыўся за пару тыдняў да нашага візыту ў Чэхію. Галоўнай тэмай страйку, як шчыра паведамлілі нам чэскія калегі, была тэма “Людзьмі звацца!” ці, больш сучаснымі словамі, тэма прафэсійнай годнасьці й сацыяльнага статусу настаўніка. Заўважым пры гэтым, што сацыяльны статус чэскага настаўніка грунтуецца на значна мацнейшым фінансавым падмурку ў параўнаньні са статусам настаўніка беларускага: малады спэцыяліст-пэдагог атрымлівае 13 тысячаў кронаў, што ў пераліку на “ўмоўныя адзінкі” складае каля 500 USD, зарплата ж вопытнага спэцыяліста дасягае 25 тысячаў кронаў за месяц. Між тым, як і ў амаль што ўсіх разьвітых краінах, чэскі настаўнік застаецца бяднейшым за прадстаўнікоў іншых сацыяльных групаў і прафэсіяў, “а ў сьпісе пяцідзсяці выбраных прафэсіяў, абнародаваных у друку, заробкі настаўнікаў прыпадаюць на 49 месца”, як іранічна заўважыў вельмі папулярны ў Чэхіі пісьменьнік¹².

Наступная наша сустрэча – недзяржаўная адукацыйная арганізацыя AISIS. Гэта адна са шматлікіх недзяржаўных адукацыйных арганізацыяў (аднак, адна са старэйшых, буйнейшых, прызнаных настаўніцтвам і дзяржавай, паважаных), якая ставіць на мэце – спрыяць зьмяненню атмасфэры ў чэскай школе праз працу з настаўнікамі. Дакладней жа, сваю місьню AISIS бачыць “у падтрымцы зьменаў і адносінаў у школьнай адукацыі й разьвіцьці сучасных эўрапейскіх адукацыйных тэндэнцыяў”, якія ў найбольшай ступені адпавядаюць рэалізацыі канцэпцыі “школы для жыцьця” (з прапэкту AISIS).

Маладыя, апантанія сваёй працай хлопцы – магістр пэдагогікі Мілан і эканаміст Ондржэй, прафэсіяналы кожны ў сваёй справе – даказвалі нам, што сёньня патрэбныя (краіне, грамадству?) ня людзі энцыклапэдычных ведаў, а людзі, здольныя да прыняцьця рашэньняў. Так, напрыклад, з дапамогай адной з распрацаваных у Эўропе праграмаў, яны вучаць настаўнікаў, як разьвіваць у вучняў такія кампэтэнцыі як самапазнаньне, камунікацыя, кааперацыя. Гэта адна з праграмаў – “Dokážu to?” (“Змагу?”). А іх шмат, у прыватнасьці, у сваім прапэкце яны прэзэнтуюць 10 праграмаў, сярод якіх прыцягваюць увагу назвы “Скарб унутры”, “Уключанасьць”, “Школа для ўсіх”, “Тварам да сваёй гісторыі” й інш. Настаўнікі йдуць да іх. Заўважым, толькі з дзеючымі ўжо настаўнікамі, з будучымі – студэнтамі пэдагагічных факультэтаў – працаваць, па словах кіраўнікоў AISISa, неэфэктывна: вельмі ж нямногія з іх ідуць па спэцыяльнасьці. Знаёмая нам сытуацыя, ці не праўда?

Дарэчы офіс арганізацыі AISIS разьмяшчаецца зусім не ў сталіцы, а ў невялічкім г. Кладна. Там жа нам паказалі й мясцовую базавую школу, дзе AISIS працуе ўжо трэці год – Základna škola, Norská 2633. Дырэктарка школы спадарыня Даніэла пад пільным вокам магістра Мілана Коціка распавяла нам пра свае намаганьні зрабіць школу дэмакратычнай і адкрытай грамадству, зразумела, з дапамогай AISISa. Яна запэўніла нас, што настаўніцкі калектыў актыўна абмяркоўвае канцэпцыю рамкавай рэформы Міністэрства й зьбіраецца прыстасаваць яе да сябе: самаацэнка ўжо адбылася (нам была пададзена адпаведная дакументацыя), засталася распрацаваць кірункі самаўдасканаленьня – кадрў і, наогул, атмасфэры ў школе, скласьці сваю ўласную навучальную праграму. З дапамогай AISISa яны спадзяюцца пасьпяхова справіцца з гэтымі задачамі й пачаць разьвіваць ў сваіх вучняў тыя 9 ключавых кампэтэнцыяў, якія вызначыла Міністэрства. Складанасьць, аднак, у тым, што не ўсе настаўнікі разумеюць важнасьць пастаўленых задачаў. Дырэктар за гэта нікога не звальняе, але тыя, хто зусім ня хоча працаваць у вызначаным кірунку, самі сыходзяць. Карацей, за дэмакратычнымі намаганьнямі дырэктаркі чэскай правінцыйнай школы, за актыўнай дзейнасьцю недзяржаўнай арганізацыі па зьмяненні школьнай атмасфэры ў кірунку гуманізацыі й партнэрства – слабым ценем паўстала нашае агульнае сацыялістычнае мінулае...

Яшчэ адна дэталь, вартая ўвагі, высветлілася ў гутарцы са спадарыняй Даніэлай. Аказваецца, Norská школа спрабуе сама зарабляць грошы – гэта таксама прыкмета рэфармацыйнай дзейнасьці. Заробкі ажыцьцяўляюцца, у прыватнасьці, здачай у арэнду прыватнай школе памяшканьняў, спробамі сваёй сталовай накарміць мясцовае насельніцтва й інш. Што ж, можа гэта й ёсьць першы крок да адкрытасьці школы грамадству, павышэньне яе ролі ў супольнасьці, урэшце-рэшт – да фінансавай самастойнасьці (на жаль, заробленьня сродкі можна выкарыстоўваць толькі на матэрыяльнае забесьпячэньне, а на стымуляваньне настаўніцкай працы – нельга). Тут, дарэчы, узгадалася нашае распачнае рэагаваньне на

¹² Вівэг Міхал. Выхаваньне дзяўчат у Чэхіі // ARCHE. – 2003. - № 4. – С. 127.

прапанову беларускай дзяржавы навучальным установам зарабляць грошы. Здаецца, роспач, а часам, абурэнне не прайшлі й сёння. А можа тут ёсць над чым падумаць? Толькі не для таго, каб любымі сродкамі выканаць загад і адрапартаваць, а каб сапраўды зрабіць першыя крокі адкрытасці і самастойнасці, калі гэта магчыма.

Такія вось думкі й пытанні ўзьніклі ў правінцыйнай шэрагавай школе чэскага гораду Кладна, якая далучаецца да рэформы. Зь цяжкасцю, але ідзе па шляху дэмакратызацыі, а, як вядома, “шлях адолее той, хто ідзе”¹³.

Наступны дзень візыту – й новыя сустрэчы. Сам наш фундатар – недзяржаўная арганізацыя “Чалавек у нядолі” – таксама, высвятляецца, займаецца адукацыйнай дзейнасцю. Нам была прапанаваная адна з яе адукацыйных праграмаў “Варыянты”. “Variants” – гэтая праграма міжкультурнай адукацыі. Яе мэтавая група – таксама настаўнікі. Мэта ж – перадача настаўніку міжкультурных кампетэнцыяў з тым, каб ён мог ажыццяўляць міжкультурнае выхаванне сваіх вучняў – прадстаўнікоў розных культураў. Курсы розных узроўняў, падрыхтоўка падручнікаў (яны былі прадэманстраваныя, знайшліся там і старонкі, прысьвечаныя асаблівасцям мэнталітэту беларуса), нават удзел у законатворчай дзейнасці – вось кірункі праграмы, як паведаміў нам яе кіраўнік, магістар антрапалогіі Томас Гірт. Праграма цалкам фінансуецца Саветам Эўропы.

Спадар інжынер Уладзіслаў Вік, кіраўнік яшчэ адной недзяржаўнай адукацыйнай арганізацыі “Новая школа”, якая займаецца падвышэннем сацыяльнай актыўнасці ўстановаў, распавёў нам пра ўзаемаадносінны Міністэрства адукацыі, моладзі й турызму – і недзяржаўных арганізацый. Дарэчы, тэма адносінаў дзяржавы да недзяржаўных арганізацыяў узнікла невыпадкова: падчас нашых візытаў у чэскія адукацыйныя інстытуцыі, з радзімы прыйшла сумная навіна пра новыя перашкоды дзейнасці беларускім недзяржаўным арганізацыям. Як высветлілася, у Чэхіі некалі таксама былі з гэтым праблемы – аж да той пары, пакуль Міністэрства не зразумела, што недзяржаўныя арганізацыі прыносяць вялікую карысць. З прычыны сваёй мабільнасці недзяржаўныя арганізацыі хутчэй, чым дзяржаўныя структуры ўлоўліваюць, так бы мовіць, адукацыйную эўрапейскую кан’юнктуру й прыярытэты Савету Эўропы ў галіне адукацыі, і часам проста-такі выратоўваюць Міністэрства, “закрываючы” тыя кірункі адукацыйнае рэформы, да якіх у чыноўнікаў “не даходзяць рукі”. Акрамя таго, з Эўропы на развіццё адукацыі прыцягваюцца дадатковыя фінансавыя сродкі – гэта таксама на карысць Чэскай Рэспублікі.

Знаёмства яшчэ з адной школай – сталічнай Základna škola Tábořská 421/45 – уразіла ўсіх сябраў нашай дэлегацыі. Уявіце:

- ❖ ніякага знешняга шыку, але ўсё прыстасавана для таго, каб дзіця й падлетак пачуваліся тут, як у сваёй хаце;
- ❖ энэргічны (так і хочацца сказаць – малады, хоць напэўна добра за 40 ужо ёсць) дырэктар, які падбегае на працягу 2 гадзінаў водзіць нас па сваёй школе, дзе кожны клас непадобны на іншы;
- ❖ дзе пад шкляным дахам перабудаванага гарышча так цікава сустракаць Новы год, разглядаючы зоркі (толькі загадчык гаспадаркі вельмі хвалюецца, калі ўсе восем старэйшых клясаў застаюцца ў школе ў новагоднюю ноч, а дырэктар не хвалюецца);
- ❖ дзе ў бібліятэцы валяюцца на пакрытай дываном падлозе падушачкі – раптам каму-небудзь захочацца пачытаць лежачы (?);
- ❖ дзе, нягледзячы на заканчэнне заняткаў, малююць у майстэрні пад шкляным дахам свае карціны юныя мастакі, сьпяваюць у суседняй залі пачынаючы сьпевакі, гуляюць у футбол на адрамантаванай з прымяненнем найноўшых тэхналогіяў пляцоўцы юныя фізкультурнікі;
- ❖ дзе сядзяць на прыступках пад шкляным дахам маладыя, проста кідаючы свайму дырэктару й нашай дэлегацыі, якія прабягаюць каля іх, кароткае “Прывітаньне!”...

Карацей, у гэтай школе мы сустрэлі, так бы мовіць, саму рэформу, без ніякіх словаў пра яе. Толькі зь вялікай цяжкасцю выцягнулі мы некалькі ветлівых фразяў пра стаўленне да рэформаў у дырэктара гэтае школы, вельмі словаахвотлівага ў сваіх расповядах пра дзяцей, настаўнікаў, пра ўдалыя здзяйсненні й новыя ідэі. Дарэчы, спадар дырэктар, які вымушаны ў сучаснай Празе займацца ўсімі школьнымі й каляшкольнымі справамі (педагагікай, эканомікай,

¹³ Старажытнарымская прыказка.

кадрамі, сувязямі з грамадзкасцю, спонсарамі й г.д.) і, як падалося, з задавальненнем займаецца, па сваёй першапачатковай адукацыі – не пэдагог, а інжынер. Так, на дзвярах ягонага кабінэту, дзе акрамя “наварочанага” кампутара няма больш ніякіх прыкметаў уладнасьці, ён напісана: “Дырэктар школы (дарэчы, па-чэску, Ředitel školy – “радзецель”/“родитель”?) – інжынер Віт Беран”. Падумалася, што такія школы й такія кіраўнікі ёсць і ў нашай Беларусі, але, у любым выпадку, у любой краіне сьвету – гэта не масавая зьява й, на жаль, напэўна ніколі масавай ня будзе ні пры якой, нават самай дасканалай рэформе. Аднак гэта ўжо пытаньні з шэрагу фундамэнтальных, якія выходзяць далёка за межы прадмету гэтага артыкулу: пэдагогіка – гэта навука ці мастацтва? што такое пэдагагічны талент? ці можа чалавек быць таленавітым ва ўсім? і г. д.

Таму, вяртаючыся да тэмы адукацыйных рэформаў у Чэхіі й Беларусі, зазначым, што адметнымі рысамі чэскай адукацыйна-рэфармацыйнай рэчаіснасьці ў параўнаньні зь беларускай зьяўляюцца:

- безумоўная накіраванасьць ў эўрапейскую адукацыйную прастору пры поўным супадзеньні з эўропаарыентаванай агульнадзяржаўнай палітыкай;
- імкненьне, пакуль што на ўзроўні экспэрымэнту, рэальна перабудаваць змест базавай адукацыі на аснове эўрапейскай пэдагагічнай тэорыі кампетэнцыяў;
- дэмакратычная рамкавая рэформа;
- значная роля недзяржаўных адукацыйных арганізацыяў ў рэфармацыйнай дзейнасьці.